

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ МУЗЕЇВ

Розглянуті особливості функціонування науково-технічних музеїв в Україні та за кордоном. Показано, що відсутність належної державної підтримки створює труднощі для функціонування технічних музеїв, які переважно мають відомчий характер. Запропоновані заходи законодавчої та податкової підтримки.

Ключові слова: науково-технічні музеї, державна реєстрація музеїв, юридична особа, уніфікований паспорт музею

Дослідження історії науково-технічного прогресу неможливе без виявлення, збереження, вивчення та популяризації пам'яток науки і техніки. Інформація про події минулого, рівень матеріально-технічного розвитку не тільки викликає значний пізнавальний інтерес, а й служить справі виховання, зберігає й акумулює досягнення суспільства, визначає шляхи його подальшого прогресу [1, с. 3]. Тому у світі останнім часом зростає інтерес до створення та відвідування технічних музеїв. Так, дослідження Institute of Museum Services (США) свідчить, що станом на 1979 рік у США 45 % людей відвідували природно-технічні музеї, 24 % – історичні і 12 % – художні музеї [1, с. 3].

Наука і техніка не тільки органічно входять у поняття "культура", але й у чималому ступені визначають її зміст. Наукове знання створює основу для безперервного розвитку продуктивних сил суспільства, впливає на всі соціальні процеси, на вирішення глобальних проблем людства. У цьому полягає фундаментальний внесок науки і техніки в культуру [2].

Згідно Закону України "Про охорону культурної спадщини", до об'єктів культурної спадщини, зокрема, віднесені об'єкти науки і техніки ? унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Згідно Конвенції ЮНЕСКО від 14.11.1970 р. про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності

(ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР № 5396-ХІ від 10.02.1988 р.), до культурних цінностей відносяться, зокрема, цінності, що стосуються історії, включаючи історію науки і техніки.

В ст. 6 Закону України "Про музеї та музейну справу" науково-технічні музеї виділені в окремий вид музеїв.

Початок широкої музеєфікації техніки припав на другу половину ХІХ ст., на період виникнення великої промисловості, зростання мережі залізниць, загострення промислової конкуренції між європейськими країнами. Поштовхом для такої музеєфікації слугували виставки науково-технічних досягнень. Під впливом цих виставок виникли ідеї створення національних технічних музеїв, які повинні були сприйняти дух промислових виставок і зберегти його у часі для зміцнення як національної самосвідомості, так і соціального статусу інженерів та інженерної діяльності. Ідеї створення національних технічних музеїв виношувалися в середовищі інженерів, науковців, винахідників, були підтримані, у тому числі матеріально, промисловцями і знайшли собі заступництво у вищих керівників держави. Так, по суті, виникли Музей науки і техніки в Лондоні (оформився в самостійну установу в 1910 р., хоча початок йому було покладено після виставки 1851 р.), Політехнічний музей у Москві (створений на базі Політехнічної виставки 1872 р.), Німецький музей у Мюнхені (1903), Місто науки і техніки Ла Віллет в Парижі (1986), Національний технічний музей у Празі (1908), Музей науки і промисловості в Чикаго (1936) та багато інших [1, 2].

Однак, якщо за кордоном технічні музеї і експлораторіуми – одні з найпопулярніших і затребуваних об'єктів культури, то модернізація більшості технічних музеїв в нашій країні робить тільки перші кроки. Це пояснюється рядом причин і, насамперед, їх відомчою приналежністю [1, 3]. Як зазначається в роботі [1], в Україні пам'ятки науки і техніки, які знаходяться в експозиціях державних музеїв, є поодинокими і не дають можливості на їх прикладі простежити шлях науково-технічного прогресу. Значно більша їх частина зберігається в музеях історії підприємств і установ, які переважно працюють на громадських засадах. Нині в Україні налічується майже 6000 громадських музеїв [4, с. 27]. Окремі проблемні питання створення і функціонування науково-технічних музеїв розглянуті автором у її роботі [5].

Зокрема, наголошується на тому, що в Україні сьогодні немає загальнодержавного технічного музею, котрий міг би виконувати ту ж функцію, що її виконують великі технічні музеї в багатьох розвинених країнах світу. І у нас неодноразово були спроби започаткувати такий музей, але всі вони закінчились невдало. І це не дивлячись на те, що науково-технічна громадськість країни завжди докладала значних зусиль до створення такого музею. Але ці зусилля не були належним чином підтримані керівництвом країни [1, с. 6]. Наприклад, у Програмі розвитку музейної справи на період до 2005 року, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2002 р. № 442, про створення загальнодержавної системи технічних музеїв навіть не згадується. Мова йде лише про удосконалення роботи окремих відомчих музейних установ за рахунок самих відомств. В наступному навіть такі усічені програми не приймалися.

Не можна, звичайно, не враховувати, що в Україні працюють науково-технічні музеї. Зокрема, у сфері авіації, космонавтики та дослідження Всесвіту відзначаються [6]: Державний музей авіації в Києві, Житомирський музей космонавтики, Полтавський музей стратегічної та дальньої авіації, Полтавський музей космонавтики, Феодосійський музей дельтапланеризму, Київський планетарій, Музей історії Головної астрономічної обсерваторії НАН (Київ). Однак слід визнати, що дані музеї працюють не завдяки державній підтримці, а часом всупереч.

Наприклад, Державний музей авіації України, який вважається найбільшим в Україні музеєм технічного профілю (відкритий 30.09.2003 р., напередодні святкування 100-річчя світової авіації та 80-річчя авіації України), розміщений на території площею 20 гектарів, налічує понад 70 експонатів: гелікоптерів, ракетноносців, винищувачів, навчально-тренувальних та пасажирських літаків [7].

Водночас, Німецький музей у Мюнхені налічує 28.000 експонатів, що представляють більше 50 галузей науки. Великі колекції експонатів музею зі світу техніки і природознавства оглядають щорічно більше півтора мільйонів чоловік [8]. Площа цього музею становить 45.000 кв. м. [9]. Не викликає сумніву, що без належної державної підтримки цей об'єкт культури не мав би таких можливостей та досягнень. Так, ст.ст. 282, 283 Податкового кодексу України не надають музеям жодних пільг щодо сплати податку на землю. У результаті цей податок може лягти суттєвим тягарем на крупні музеї, експозиції яких займають великі площі.

Суттєвим недоліком у правовому регулюванні діяльності технічних музеїв є відсутність відповідних нормативно-правових документів, прийнятих на державному рівні. Так, Асоціацією працівників музеїв технічного профілю прийняте Типове положення про музей історії підприємства [1, с. 164-169]. Однак воно носить рекомендаційний характер і не є обов'язковим до виконання. Так, згідно п. 9.1 цього рекомендованого положення, джерелами фінансування діяльності Музею є: власні кошти підприємства; надходження від бюджетів усіх рівнів бюджетної системи України; доходи від проведення екскурсій, лекцій, семінарів, конференцій тощо; надходження від інших організацій; спонсорські внески, добровільні пожертви, субсидії та кошти, отриманні за заповітами; гранти та стипендії.

Водночас, слід зазначити, що згідно ст. 9 Закону України "Про музеї та музейну справу", державна реєстрація музеїв незалежно від форм власності проводиться за їх місцезнаходженням відповідно до закону. Музеї, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, реєстрації не підлягають. Порядок обліку таких музеїв визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

Згідно п. 15 Положення про державну реєстрацію, перереєстрацію та облік музеїв, затвердженого наказом Міністерства культури і мистецтв України від 30.04.1996 р. № 220, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11.07.1996 р. за № 350/1375, обліку підлягають музеї, що не є юридичними особами і діють при підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах, а також ті, що функціонують на правах філіалів, автономних відділів музеїв-юридичних осіб незалежно від їх видів, форм власності і відомчого підпорядкування. Отже, музеї у складі підприємств не є юридичними особами.

З іншого боку, згідно пп. "д" пп. 138.10.6 п. 138.10 ст. 138 Податкового кодексу України, до складу витрат платника податку на прибуток включаються суми коштів або вартість майна, добровільно перераховані/передані для цільового використання з метою охорони культурної спадщини установам науки, освіти, культури, заповідникам, музеям, музеям-заповідникам у розмірі, що не перевищує 10 відсотків оподаткованого прибутку за попередній звітний рік. Крім того, згідно пп. "б" п. 157.1 ст. 157 Податкового кодексу України, неприбутковими організаціями визначені, зокрема, музеї. Однак неприбутковими організаціями можуть визнаватися лише юридичні особи. Таким чином, музеї у складі підприємств, які (музеї) не є юридичними особами, але якими є більшість науково-технічних музеїв, не можуть отримати статус неприбуткової організації, а відтак мати пільги з податку на прибуток як неприбуткові утворення. Отже, спонсорські внески, добровільні пожертви, субсидії, гранти та стипендії, запропоновані як джерела фінансування згідним Типовим положенням про музей історії підприємства [1, с. 164-169], будуть потрапляти під оподаткування і тому не можуть бути ефективними джерелами фінансування.

Таким чином, на даному етапі розвитку музейної справи в Україні розвиткові науково-технічних музеїв не приділяється достатньої уваги з боку органів державної влади. Існує багато питань, які підлягають законодавчому і підзаконному врегулюванню. Зокрема, потрібно чітко встановити, що кошти, направлені на користь музеїв, що не є юридичними особами, прирівнюються по податковому статусу до коштів, що

отримуються музеями-юридичними особами, якщо підприємство, у складі якого знаходиться такий музей, використовує ці кошти по цільовому призначенню.

Література

1. *Гріффен Л.О.* Український технічний музей / Л.О. Гріффен, В.О. Константинов // Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. – Ніжин: Видавництво "Аспект-Поліграф", 2008. – 170 с. – ISBN 978-966-8999-16-1.

2. *Григорян Г.Г.* Научно-технические музеи и культурное наследие в области техники / Г.Г. Григорян, Л.М. Кожина // Вопросы истории, естествознания и техники. – 2003. – № 12. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vivovoco.rsl.ru/VV/JOURNAL/VIET/TECHMUS.HTM>

3. *Бакаютова Л. Н.* Модернизация деятельности технических музеев: отечественный и зарубежный опыт: на примере музеев связи: дис... канд. культурологии: спец. 24.00.03 "Музееведение, консервация и реставрация историко-культурных объектов" / Л.Н. Бакаютова. – Санкт-Петербург, 2008. – 222 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.disscat.com/content/modernizatsiya-deyatelnosti-tekhnicheskikh-muzeev-otechestvennyi-i-zarubezhnyi-opyt-na-prime>

4. *Константинов В.О.* З історії створення музеїв підприємств і установ міста // Збереження пам'яток науки і техніки в музеях: історія, досвід, перспективи. Зб. наук. статей. – К., 2001. – С. 27.

5. *Юринець Ю.Л.* Проблеми адміністративно-правового забезпечення створення та діяльності науково-технічних музеїв / Ю.Л. Юринець // Транспортне право в XXI столітті: Матеріали III Міжнародної наукової конференції, Київ, Національний авіаційний університет, 21.02.2013 р. – К.: Комп'ютерпрес, 2013. – С. 205-207.

6. *Сайт* Державного політехнічного музею при Київському політехнічному інституті. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://museum.kpi.ua/ukraine/>

7. *Сайт* Державного музею авіації України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aviamuseum.com.ua/uk/>

8. *Немецький музей* (Мюнхен): Матеріал из Википедии – свободной энциклопедии. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

9. *Немецкий музей / Достопримечательности Мюнхена* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://novoe.de/index.php/bayern/muenchen/deutsches-museum>

Ю.Л. Юринец

Актуальные вопросы административно-правового обеспечения создания и деятельности научно-технических музеев

Рассмотрены особенности функционирования научно-технических музеев в Украине и за рубежом. Показано, что отсутствие должной государственной поддержки создает трудности для функционирования технических музеев, имеющих обычно ведомственный характер. Предложены меры законодательной и налоговой поддержки.

Ключевые слова: научно-технические музеи, государственная регистрация музеев, юридическое лицо, унифицированный паспорт музея

Iu. Iurynets

Topical issues of administrative and legal support of the establishment and activities of science and technology museums

The features of the functioning of science and technology museums in Ukraine and abroad. It is shown that the absence of adequate government support creates difficulties for the operation of technical museums that have typically departmental in nature. The measures of the legislative and fiscal support.

Keywords: science and technology museums, state registration of museums, a legal entity, a unified passport Museum.